22.2.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: U 13/2022

Tuomioistuinviraston lausuma liittyen asetukseen oikeudellisen yhteistyön digitalisoinnista

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt kirjallista lausumaa liittyen EU:n komission asetusehdotusta oikeudellisen yhteistyön digitalisoinnista ja oikeussuojasta rajat ylittävissä siviili-, kauppa- ja rikosoikeudellisissa asioissa ja tiettyjen säädösten muuttamisesta oikeudellisen yhteistyön alalla.

Tuomioistuinvirasto kannattaa asetuksen perimmäisiä tavoitteita – digitalisaation edistämistä.

Tuomioistuinviraston tehtävänä on huolehtia tuomioistuinten toimintaedellytyksistä ja siitä, että ne kykenevät käyttämään tuomiovaltaa laadukkaasti. Tähän liittyen viraston on huolehdittava tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä. Tässä tarkoituksessa kiinnitämme lausunnossamme huomiota asetuksen soveltamisalaan ja sen täytäntöönpanosta aiheutuvien kustannusten ennakointiin.

Lausuma

Nykytila

Yleiset tuomioistuimet käyttävät tällä hetkellä rinnakkain noin kaksikymmentä vuotta sitten käyttöönotettuja vanhoja järjestelmiä ja vuodesta 2018 lähtien vaiheittain käyttöönotettua AIPA-järjestelmää. AIPA-hankkeessa on vielä kuluvan vuoden syksyn aikana tapahtumassa laajoja käyttöönottoja, joiden jälkeen hanke päättyy. Järjestelmä tulee kuitenkin vielä hankkeen päättymisen jälkeen vaatimaan jatkuvaa kehittämistä ja ylläpitoa. Myös rinnakkaiskäyttö vanhojen järjestelmien kanssa tule jatkumaan vielä vuoden 2023 aikana. Vanhojen järjestelmien jäljellä oleva käyttöikä on kuitenkin niin lyhyt, että niiden muutostyöt pyritään mielellään kokonaan välttämään tai pitämään mahdollisimman vähäisinä.

Tuomioistuinmaksuja ei tällä hetkellä voi suorittaa tuomioistuinten sähköisessä asiointipalvelussa. Todisteellinen sähköinen tiedoksianto vaatii tällä hetkellä

vastaanottajalta nimenomaisen vahvistuksen tiedoksiannosta, esimerkiksi vastaanottotodistuksen palauttamisen.

Avoimet kysymykset

1) Asetuksen soveltamisala on videoneuvotteluiden osalta epäselvä. Viittausten ja poikkeusten vuoksi asetusta lukiessa on vaikea hahmottaa, mitä nuo ”videoneuvottelut” itse asiassa tarkoittavat – ovatko ne osallistumista oikeudenkäyntiin etävälineen avulla vai myös todistelutarkoituksessa tapahtuvaa kuulemista. Epäselväksi jää myös se, sallitaanko kuulevan viranomaisen asioivan suora asianosaisen tai kuultavan kanssa vai edellyttääkö videoneuvottelu myötävaikutusta myös valtiolta, jossa asianosainen tai kuultava oleskelee. Tuomioistuinviraston saaman tiedon mukaan soveltamisalaa ollaan kuitenkin täsmentämässä parhaillaan käynnissä olevissa neuvotteluissa.

2) Tietojenvaihtoportaalien käytön pakottavuus viranomaisten välillä on epäselvää. Artiklassa 3 säädetään portaalin käytöstä pakottavasti. Tämän kanssa on ristiriidassa johdannon kohdassa 15 mainittu mahdollisuus käyttää muita viestintävälineitä. Mikäli poikkeukset ovat sallittuja, tulisi ne kirjata myös Artiklaan 3.

3) Tuomioistuinvirasto on jo 9.3.2020 antamassaan kirjallisessa lausumassa kiinnittänyt huomiota e-CODEX-järjestelmään tällä hetkellä tukeutuvien sovellusten vähäisyyteen. Esimerkiksi heinäkuussa 2022 voimaan tulevien ns. tiedoksiantoasetuksen ja ns. todisteluasetuksen osalta portaalien rakentaminen on vasta alkamassa. Myös kansalaisille tarkoitetun Eurooppalaisen yhteyspisteen vuorovaikutustapa suomalaisten tuomioistuimien kanssa on ratkaisematta. Se, miten nyt asettavat velvoitteet tullaan toteuttamaan on siis vielä epäselvää.

4) Asetettavia velvollisuuksia ja niitä toteuttavia teknisiä ratkaisuja on syytä tarkastella kansallisten viranomaisten työmäärän ja -ekonomian näkökulmasta. Jos rajat ylittäviä asioita on paljon, on pyrittävä siihen, että niiden käsittely voidaan sujuvasti liittää kansallisiin tietojärjestelmiin ja menettelyihin ilman, että tietoja joudutaan siirtämään manuaalisesti järjestelmästä toiseen. Muutoinkin on pyrittävä pitämään rinnakkain käytettävien järjestelmin määrä kohtuullisena eismerkiksi niin, että harvalukuisemmat rajat ylittävät asiat keskitetään samaan järjestelmään ja yhdenmukaiseen toimintamalliin.

5) Uusien järjestelmien käyttöönotto ja käyttäminen vaatii aina tiedottamista, kouluttamista ja osaamisen ylläpitoa. Tämä kaikki vaatii resursseja ja tästäkin syystä olisi tavoiteltavaa pyrkiä kokoamaan erilaiset rajat ylittävät asiat yhteisiin teknisiin ratkaisuihin.

6) U-kirjelmässä on hahmoteltu neljään kokonaisuuteen liittyviä kustannuksia ja todettu, että tässä vaiheessa kokonaiskustannuksista ei ole tietoa. Tämä on ymmärrettävää, että kun velvoitteiden tarkka sisältö on vielä auki ja epäselvää on myös se mikä osuus velvoitteiden edellyttämistä teknisistä ratkaisuista toteutetaan EU-tasolla keskitetysti ja mitä jää kansallisesti toteutettavaksi. Epäselvyyksistä huolimatta asetuksella luotavat velvoitteet tulevat sitomaan Suomea ja ne joudutaan aikanaan täyttämään kustannuksista riippumatta.

Lopuksi

Oikeuden digitalisaatio ei ole vain papereiden muuntamista sähköiseen muotoon. Digitalisaatio on ennen muuta toimintatapojen uudistamista. Tällaista uudistustyötä ei tulisi tehdä vain pistemäisten teknisten muutosten kautta, vaan uudistukset tulee aina kytkeä osaksi suurempaa kokonaissuunnitelmaa lainkäytön kehittämisestä. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen, että lainkäytön kehittämisessä huomioidaan asianmukaisesti tuomarin riippumattomuus ja muut oikeidenmukaisen oikeidenkäynnin vaatimukset.

Lausunnon on valmistellut erityisasiantuntija Noora Aarnio.

Vantaalla 22.2.2022

Pasi Kumpula
kehitysosaston johtaja